

A harmadik periódusban a templom hajóját D felé szélesítették meg közvetlenül a korábbi fal mellé húzott új alapfallal. A szokatlan alaprajzú templom hajójának Ny-i felében a későbbi periódus idején karzatot is építettek, melynek megtaláltuk gyenge alapozását. A késő középkori szentély É-i felében egy nagyméretű téglából falazott tömböt találtunk. Helyzete miatt nem határozható meg oltáralapozásnak, funkciója egyelőre nem ismert.

A templomhajóban 8 sírt tártunk fel, a teljes templombelső feltárását nem tudtuk befejezni a rendelkezésünkre álló anyagi források szűkössége miatt. Az épület alapozási árkaik alja átlagosan 105–110 cm mélyen volt. Előkerült leletek: nagy mennyiségű festett vakolattöredéket találtunk a feltárás egész területén, köztük festett felszentelési kereszt töredékét is. Tizenöt darab középkori pénz, harangtöredék, gyűrű és számos edénytöredék került napvilágra. A legkorábbi templom szentélyébe vágott sír feletti törmelékes alapozási árok betöltéséből egy 11. századi bizánci bronz mellkereszt került elő (lásd a képet). A sérült kereszt előlapján vésett Szent György ábrázolás és 3 sor görög felirat látható. A leletanyag a Nagykőrösi Arany János Múzeumba került.

A feltárást az inárcsi Polgármesteri Hivatal finanszírozta.

TARI EDIT

164. Isaszeg, 13/46. számú lelőhely (Pest megye) I

A szentendrei Ferenczy Múzeum lakossági értesítést kapott, hogy Isaszegen, a Rákos-pataktól nem messze, az országút és a vasút találkozásánál levő sorompónál induló földúton a domboldalból kiálló emberi csontokat figyeltek meg. 2000. november 2-án dr. Miklós Zsuzsával megkerestem a helyszínt.

A lelőhely a belterülettől Ny-ra, a Rákos-patak É-i partja mellett emelkedő Pap-hegy lejtőjén terül el. A fényesorompós vasúti átjárótól induló földút K-i oldalán több helyen a domboldalban friss turkálások, földelhorlás nyomait láttuk. Egy helyen a mai felszíntől számított 2 m mélyen emberi csontok álltak ki a földből. Mint kiderült, egy ÉNy-DK-i irányítású (a fej ÉNy-felé) csontváz részei; a szürkés betöltésű sírföld elvált a sárga lösztől. Az omlásveszély miatt a csontokat nem tudtuk kiszedni.

Más régészeti nyomot – beásás, kultúrréteg – nem tudtunk megfigyelni. A lelőhely a Topográfiában (MRT XII/3. k. kéziratban) a 13/46. számot kapta.

KÓVÁRI KLÁRA

165. Ivánca, Lapos (Fejér megye) B, Á, Kk

Az Intercisa Múzeum 1999. őszén értesítést kapott arról, hogy Ivánca külterületén szántás közben faragott kötőtömbök és embercsontok kerültek elő. A helyszíni

szemle során a felszínre került csontokat összegyűjtöttük és múzeumba szállítottuk. A lelőhely a Duna holt ága mellett, attól nyugatra mintegy 50 méterre, egy ÉÉNy-DDK-i tengelyű dombon található.

A régi Váli-víztől É-ra, a 6. sz. főút és a Duna közötti területen Marosi Arnold 1932-ben folytatott már kutatást, melynek során egy 4×4 m-es alapterületű, 0,5 m falvastagságú épület maradványait tárta fel. Az épületet Marosi római óratoronyként határozta meg, ezt a későbbi kutatás a Matrica 7. számú óratoronnyal azonosította. Pontos fekvése azonban – Marosi elégtelen helymeghatározása következtében – ismeretlen volt. Feltételezésünk szerint ennek az épületnek a maradványait bolygatta meg a szántás. Az épület körül előkerült Ny-K-i tájolású, melléklet nélküli sírok alapján elképzelhető volt, hogy a római maradványokat a középkorban templommá építették át.

A lelőhely hitelesítő ásatására 2000. augusztus 22. és szeptember 15. között került sor. A feltárás során megtaláltuk az oklevélből és pápai tizedjegyzékből ismert Ivánca falu igen jó állapotban megmaradt Árpád-kor-késő középkori templomának romjait és temetőjét.

Feltártuk az épület É-i falának egy részét és a négyszögletes záródású szentély belsejét. Az épület teljes szélessége kb. 6 m, hossza 15 m volt. (Ezt az aratás előtt álló kukorica alapján lehetett meghatározni, mivel a földről is szembeűnt a fal fölé vetett növényzet satnyább állapota.) A fal vastagsága kb. 1,1 m, két szélét mészkőből rakott köpeny, ezek között téglá- és kötőtörmelékkel, valamint sóderrel, mésszel kevert „öntött fal” alkotja. Alapozása 90–100 cm mély, a felmenő fal középső harmadához hasonló öntött falazat. Az alap vízszintesen három, 25–35 cm vastag rétegre tagolódott, ami alapján feltételezhető, hogy három munkaperiódus alatt készült el. A szentély É-i és K-i falánál az alap 30–40 cm-rel kijebb fut, mint a fal, a szentélybelsőben a fal ugyanennyivel csúszik beljebb az alaphoz képest. A szentély külső mérete 5,5×3,5 m. Ny-on a diadalív alatt kb. 75 cm-es fal választja el a hajótól. Ez hasonló technikával készült, mint az oldalfal, de azzal nincs kötésben, és alapot sem ástak neki, hanem csak földre szórt homokra rakták. Funkciója a megemelt padlószintű szentély elhatárolása volt. A szentély betöltéséből megállapítható volt, hogy a templom építésekor kb. 60–80 cm földet hordtak az eredeti felszínre. Az eredeti humusz, szubhumusz réteget 80–105 cm mélységben értük el. 130 cm-es mélységben 7 őskori szemétködröt találtunk, melyek közül hatot lehetett legalább részben kibontani. A szegényes leletanyagból egy síkozott perem keltezi az objektumokat a kései bronzkorra.

A templom hajójának Ny-i részén karzat állhatott, amire az É-i falból kiszögellő pilléralapozás utal. Az épület belsejét tetőcserepek-alkotta törmelékréteg töltötte ki, ez alatt azonban nem sikerült egyértelműen megfogni az egykori járósíntet egy pár dm²-es, letaposott részlettől eltekintve. Ez alapján feltételezhető, hogy a templomnak fapadlója volt, ami teljesen elpusztult, és az alatta levő

földrétegen szinte semmi nyomot nem hagyott. A tetőcserepek vörös színű, jól átégett töredékek, amelyek alapján az eredeti méretet nem sikerült meghatározni. Több töredéken maltermaradványok voltak. Az épületet alaprajzán kívül a temető keltezi a középkorra.

A három rétegű temetőből 29 sírt tártunk föl. Ezek a szokásos képet mutatják: keleteltek, nagy részük bolygatott és szinte valamennyi melléklet nélküli. Az egyik sír betöltéséből egy korábbi temetkezésből származó, törött S-végű hajkarikát találtunk, egy másik bolygatott sírből 2 db szilvماغ átmeteszettű, bronzból készült, vastövises csatkarika került elő. Szórvány lelet egy 3 szeméből álló, csontból faragott láncocská, és egy lyukas római bronzérme. Egyik sírban nagy felületen meg lehetett figyelni a koporsó maradványait.

Az épület alaprajza, méretei, valamint egységes kivitelezése – amelyben semmi nyom nem árulkodott több építési periódusról – kizárja azt, hogy akár Marosi épülete, akár más római építmény állt volna ezen a helyen.

PONGRÁCZ ZSUZSÁNNA – KESZI TAMÁS

166. Ják, Bencés apátság

(Vas megye) Á, Kk

2000. augusztus 7. és szeptember 28. között az Országos Műemlékvédelmi Hivatal megbízásából folytattuk a módszeres régészeti kutatást a Szent György tiszteletére szentelt bencés apátsági templom környékén.

Az 1999. november 15-én elfogadott beruházási program értelmében a 2000. évben az ásatás egyik fő célja a templom körüli drén rendszer előkészítése kellett legyen. Nem folytathattuk a tavalyi szelvényrendszert a kolostorfalak feltárására, hanem az 5×5 m szelvényekkel a bencés templom É-i és D-i oldalán, valamint a még fel nem tárt ÉNy-i részen kellett folytatnunk a munkát. A késői kezdés következtében a tervezett teljes programot nem lehetett teljesíteni. A feltárt felület a templom Ny-i és É-i oldalára korlátozódott és a D-i oldal szelvényesora már nem került feltárásra.

2000-ben összesen 111 sírt tártunk fel, így az összesen feltárt sírok száma 574-re nőtt. A sírok kora hasonló az előző évekbe feltártakéhoz: a 11. század elejétől az 1780-as évekig temetkeztek a templom É-i és ÉNy-i oldalához.

S-végű hajkarikát találtunk a 475. sír felett, valamint a J. 14. szelvényben, a templom É-i fala közelében, 98 cm mélységben. Ez az ezüst hajkarika a 11. század elejéről származik. A J. 10. szelvényben az 501. sír felett is található volt egy törött S-végű hajkarika.

A J. 12. szelvényben az 560. és 561. sír egy, az altalajba mélyített mély sírgödör felett feküdt. Az 560. sír is bolygatott volt, eltemetése után feltehetően kincskeresők dúlták fel, és az övét rabolták el. A sír alatt lévő nagyméretű sírgödörben ládaszerű deszkalaporsó alsó részét találtuk. Két széles (50 cm), 210 cm hosszú deszka feküdt az altalajon, teljes épségben. A deszkaláda DK-i oldalának közepén S-végű hajkarikát, a D-i részén nyílcsúcsot találtunk. A deszkából mintát vettünk dendrokronológiai vizsgálat céljára,

a deszkákat a restaurátorok kiemelték és gombátlanítás után a Savaria Múzeumba szállították.

13. századi cserépedény-töredéket találtunk a 490., 591. sír visszatöltésében. A H. 8. és a J. 12. szelvényekben 90 cm és 105 cm mélységben a 13. századi cserépedény: bécsi fazék és vonaldíszes edény töredéke volt található a kevert barna sárrétegben.

Ebben az évben is találtunk 15–16. századi gyöngyös pártás leánykasírokat: a 191., 500., 508. sírban volt gyöngyös párta, ez utóbbiban textilmaradványok és a vállfűző gombjai is megmaradtak. Az 511., 525., 557. és 535. sírban talált gyöngyös pártákat is felszedték Edőcs Judit és Kiss-Ernő Csaba, a Savaria Múzeum restaurátorai.

Továbbra is találtunk a sírok egy részében 17–18. századi érméket, medálokat, rózsafüzéreket, a 499. sírban olvasót, medált, az 505. sírban olvasót és érmet, az 527. sírban érmet, az 530. sírban szögletes medált, az 534. sírban keresztet, az 544., 546. sírban olvasót és keresztet, az 547., 550. és 566. sírban érmét találtunk. Az 505. sírban a két sorban megmaradt mentegombok kirajzolták a 17. századi elpusztult öltözetet. A 2000-ben feltárt sírok közül a 485., az 525. és az 559. sírban fekvő csontváz szegycsontja és bordái voltak feketék. Az 559. sírt reneszánsz – 16. századi – ruhakapcsok keltezik.

A csontvázakat fényképezés, rajzolás: 1:10, helyenként 1:5 méretű felmérés, és szelvénylapokon 1:20 méretű, rétegenkénti rögzítő bemérés után felszedtük és a jáki kőtár feletti raktárban vizsgálat céljára elhelyeztük.

A leletanyagot beszállítottuk a Savaria Múzeumba.

A templomfalak melletti szelvényekben megfigyelhettük a falak alapozását. Ezekről fotók és 1:20 léptékű homloknetű rajzok készültek.

A H. 8. szelvényben a Ny-i kapu alapozását kerestük meg. A kapu D-i részén azt találtuk, hogy alapozása szélesebb, mint a felmenő rész. Úgy gondoltuk, hogy a kapu eredetileg szélesebbre tervezték, és hogy a kapu É-i oldalának alapozásánál is ezt fogjuk találni. Itt azonban azt tapasztaltuk, hogy a kapu alapozása keskenyebb, mint a felmenő fal. A kapu alapozásának alját a küszöbtől számítva 1,8 m mélységben találtuk meg, legalább 30 cm nyire beásva a bolygatatlan sárga kavicsos agyagban. Mellette az I. 8. szelvényben megkerestük az É-i torony Ny-i falának alapozását. Ez a kapu kövéhez mérve 2,2 m mélységben van. Nagyméretű kövekből készült az alapozás, és a kövek különösen a saroknál igen nagy méretűek és mésszel kevert, sárga kavicsos murvaszerű habarcsba vannak rakva. Az alapfal alatt most nem volt víz, csak az agyag volt nedves. Nagyon száraz volt a nyár, ezért a víz most nem maradt meg. Világosan leolvasható volt a falról, hogy a torony alapozásához ferde vonalban hozzáépítették a kapu alapozását, 30 m-rel magasabban. Ez a ferde alapozás felfut ahhoz a ponthoz, ahol váltás van a lábazati párkányban. Úgy tűnik, ezen az oldalon is szélesebbre tervezték a kaput, de alul nem alapozták le.

A templom É-i hajófalának alapozását két szelvényben vizsgáltuk meg.